

MIGRAČNÉ PROCESY V MIGRAČNE ÚBYTKOVOM FUNKČNOM MESTSKOM REGIÓNE: EMPIRICKÝ PRÍKLAD FMR SPIŠSKÁ NOVÁ VES

Ladislav Novotný

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny, e-mail: novotny@fns.uniba.sk

Abstract: The research of migration processes within functional urban regions (FUR) in geography is usually aimed at regions of the biggest cities or towns. In Slovakia this kind of research has been recently focused on Bratislava, Košice and Prešov FURs. The goal of this paper is the identification and causal analysis of migration processes in the FUR where the core town is smaller and where the rate of net migration in whole FUR is negative. Good example of this kind of region is Spišská Nová Ves FUR. The region is experiencing an increase of population. This is, however, due to significant rates of natural increase which are typical especially for communes with high share of Roma population. From the view-point of the migration, Spišská Nová Ves FUR is declining. Therefore, the partial aim of the paper is the examination of the relationship between net migration rates of individual communes and whole FUR.

Key words: functional urban region, Spišská Nová Ves, net migration rate, population, decentralization, suburbanization

1 ÚVOD

Populačné zmeny v mestách a ich zázemiach sú v geografických kruhoch pomerne rozšírenou témou. Aj na Slovensku sa viacerí autori zaoberajú hodnotením buď celkového alebo migračného pohybu v rôznych územných celkoch. Azda najviac pozornosti sa venuje skúmaniu suburbanizačných prejavov v zázemiach veľkých miest, na Slovensku najmä Bratislavy, Košíc a Prešova. Avšak aj menšie mestá a ich zázemia zaznamenávajú zmeny v populačnom vývoji, ktoré sú najmä v posledných rokoch spôsobené zmenami hospodárskych, sociálnych a legislatívnych pomerov.

Na základe pozorovania populačného vývoja v jednotlivých mestských regiónoch je možné v každom regióne odhaliť dominantné procesy, a na základe toho určiť pozíciu daného regiónu v rôznych modeloch urbánneho vývoja. Výhodou takéhoto zaradenia je okrem iného veľmi jednoduchá porovnateľnosť výsledkov skúmaného regiónu s rôznymi inými regiónmi na Slovensku alebo v zahraničí.

Dôležitým faktorom, ktorý môže ovplyvniť odhaľovanie jednotlivých populačných procesov v mestských regiónoch a ich následné zaradenie do rôznych fáz urbánneho vývoja, sú veličiny, s ktorými výskum narába. Pri podobných výskumoch sú najčastejšie k dispozícii dáta o celkovom pohybe a jeho základných zložkách, a to prirodzenom a migračnom pohybe obyvateľstva. Vhodnosťou používania jednotlivých veličín sa zaoberajú Drewett a Rossi (1981). Na základe testovania mnohých urbánnych regiónov vo viacerých krajinách Západnej Európy konštatujú, že: „...je evidentné, že migračné pohyby sú dominantnou silou zodpovednou za zaradenie regiónu do štruktúr urbánneho vývoja.“ Taktiež poukazujú na to, že dva základné komponenty celkového pohybu nie sú vzájomne nezávislé veličiny. Napriek tomu však tvrdia, že migračné pohyby majú v rozvinutej spoločnosti z dlhodobého hľadiska dominantný vplyv na celkový populačný vývoj regiónu.

Podnetom na tento príspevok bol záujem o pozorovanie populačných procesov vo funkčnom mestskom regióne (FMR), ktorý je ako celok migračne úbytkový a ktorého jadrom je na slovenské pomery stredne veľké mesto. Napriek tomu možno predpokladať, že aj v takomto FMR prebiehajú procesy, hoci v menšej miere, ktoré sú v slovenských pomeroch dominantné len v regiónoch veľkých miest. Jedným z takýchto regiónov je FMR Spišská Nová Ves (SNV). Región je zaujímavý aj z hľadiska etnickej skladby obyvateľstva, ktorá v značnej miere ovplyvňuje bilanciáciu prirodzeného pohybu jednotlivých obcí. Práve využitím dát o migračných saldách jednotlivých obcí môžeme aspoň čiastočne poodhaliť procesy prebiehajúce vo vnútri regiónu, ktoré pri extrémnych hodnotách prirodzeného prírastku obcí s prítomnosťou rómskych komunit, na prvý pohľad ostávajú neviditeľné. Treba podotknúť, že hoci je FMR SNV migračne úbytkový, z hľadiska celkového pohybu obyvateľstva patrí medzi najviac prírastkové FMR na Slovensku (Zubrický, 2008).

Cieľom tohto príspevku je poukázať na dominantné trendy migrácie v regióne, a to eliminovaním vplyvu emigrácie za hranice regiónu na obraz migračnej bilancie jednotlivých obcí, a tiež zaznamenať príčiny podmieňujúce zistený stav. Parciálnym cieľom príspevku je zachytiť vzťah mier čistej migrácie jednotlivých obcí a miery čistej migrácie zaznamenatej regiónom ako celkom.

2 METODOLÓGIA

Metodológiou vyčleňovania funkčných mestských regiónov a ich vyčleňovaním na Slovensku sa zaoberá najmä Bezák (1991, 2000). Tento príspevok hodnotí FMR Spišská Nová Ves delimitovaný na úrovni FMR 91-A, ktorý zodpovedá FMR Spišská Nová Ves a FMR Gelnica na úrovni FMR 91-B (Bezák, 2000). FMR sú vytvorené na báze koncepcie denných urbánnych systémov, teda regiónov. Z hľadiska denného pohybu za prácou sú FMR vnútorne integrované a navonok relatívne uzavreté. To nám umožňuje predpokladať, že aj vplyv rôznych faktorov na vnútroregionálne migrácie je v rámci FMR relatívne uzatvorený.

FMR SNV zahŕňa 88 obcí. Mesto Spišská Nová Ves predstavuje jadro FMR a zvyšných 87 obcí, z ktorých 5 má štatút mesta, tvorí zázemie. V roku 1996 sa od

obce Poľanovce odčlenila obec Korytné. Keďže ide o malé populácie, ktoré sú si aj priestorovo veľmi blízke, v celom skúmanom období je populácia obce Korytné považovaná za súčasť populácie obce Poľanovce.

Migračné procesy sú pozorované v období od 1. 1. 1991 do 31. 12. 2008 s využitím dát z bilancie pohybu obyvateľstva v Slovenskej republike, ktorú každoročne vydáva Štatistický úrad SR. Hoci sú jednotlivé výpočty uskutočnené za každý rok zvlášť, v celkovej interpretácii sa dôraz kladie na hodnotenie dvoch časových intervalov, a to od 1. 1. 1991 do 31. 12. 2000 a od 1. 1. 2001 do 31. 12. 2008. Pri hodnotení menších časových úsekov, vzhľadom na veľkosť populácií množstva malých obcí v regióne, by bola pravdepodobnosť výskytu náhodných výkyvov pomerne vysoká.

Hlavným posudzovaným kritériom v tomto príspevku je priemerná ročná miera čistej migrácie. Vzhľadom na to, že ročná evidencia obyvateľstva poskytuje údaje o strednom stave obyvateľstva k 1. 7., priemerné ročné miery čistej migrácie za viacročné obdobie na úrovni jednotlivých obcí môžeme vypočítať:

$$r_{Mi} = \frac{\sum_{t=0}^h MP_{it}}{\sum_{t=0}^h SS_{it}} 1000 \quad ,$$

kde r_{Mi} predstavuje priemernú ročnú mieru čistej migrácie v obci i , MP_{it} predstavuje migračné saldo obce i v roku t (prvý rok skúmaného obdobia označujeme 0 a posledný rok skúmaného obdobia h) a SS_{it} stredný stav obyvateľstva obce i v roku t . Analogicky sa vypočíta aj r_{Mfmr} , skutočná priemerná ročná miera čistej migrácie celého FMR SNV.

Dôležitým faktom je, že za celé sledované obdobie zaznamenal FMR SNV migračný úbytok. Okrem sledovania skutočnej miery čistej migrácie je preto zaujímavé pozorovať aj tzv. prispôbenú mieru čistej migrácie. Prispôbená priemerná ročná miera čistej migrácie na úrovni obce (r_{Ni}) by vykazala hodnotu 0 v tom prípade, ak by skutočná priemerná ročná miera čistej migrácie obce vykazala rovnakú hodnotu, ako skutočná priemerná ročná miera čistej migrácie celého FMR SNV. Prispôbená miera čistej migrácie teda predstavuje rozdiel medzi skutočnou mierou čistej migrácie obce a celého FMR SNV ($r_{Ni} = r_{Mi} - r_{Mfmr}$). Použitím prispôbenej miery čistej migrácie sa na úrovni obcí eliminuje vplyv migračného úbytku obyvateľstva emigráciou za hranice FMR SNV, čo umožní viac vyniknúť vnútroregionálnym migračným trendom. Pomocou prispôbenej miery čistej migrácie je možné určiť očakávané migračné saldo NP_i , ktoré predstavuje rozdiel medzi skutočným migračným saldom obce i a migračným saldom, ktoré by obec nadobudla, keby jej prispôbená miera čistej migrácie dosiahla nulovú hodnotu.

Získané výsledky umožnia odhaliť migračné procesy v regióne, ich priestorové rozloženie a porovnať celkovú situáciu v regióne z hľadiska skutočných i prispôbených mier čistej migrácie jednotlivých obcí.

3 ANALÝZA MIER Z HĽADISKA VZŤAHU JADRO – ZÁZEMIE REGIÓNU

FMR SNV zaznamenal v oboch skúmaných časových intervaloch približne rovnaké záporné hodnoty priemernej ročnej miery čistej migrácie. V období 1. 1. 1991 až 31. 12. 2000 tieto hodnoty činili -1,281 ‰ a v období od 1. 1. 2001 do 31. 12. 2008 veľmi mierne stúpili na priemerne -1,269 ‰ ročne. Samotné jadro regiónu, mesto Spišská Nová Ves, taktiež zaznamenalo v oboch časových intervaloch záporné hodnoty priemerných ročných mier čistej migrácie pričom išlo o vyššie hodnoty relatívneho úbytku ako bol regionálny priemer. V prvom časovom intervale priemerná ročná miera čistej migrácie činila -4,818 ‰ a v nasledujúcom období sa ešte prehĺbila na -5,424 ‰. Naopak, záporné hodnoty priemernej ročnej miery čistej migrácie zázemia regiónu, ktorá v období 1991 – 2000 dosiahla -0,033 ‰, sa v nasledujúcom období, 2001 – 2008, zmenili na kladné, a to 0,075 ‰ (tab. 1). Pri podrobnejšom pohľade na časový vývoj tohto ukazovateľa je príznačné, že jadro regiónu zaznamenáva záporné hodnoty miery čistej migrácie každý rok, zatiaľ čo zázemie balansuje okolo nulovej hodnoty. Na základe uvedeného možno konštatovať, že z hľadiska migračných pohybov obe skúmané obdobia charakterizuje proces decentralizácie obyvateľstva, pričom porovnanie oboch období naznačuje zvyšujúcu sa intenzitu tohto procesu. Decentralizáciu obyvateľstva pritom vnímame v súlade s Berrym a Kasardom (1977), Championom (2001) a Grzeszczakom (1996), ktorý ju charakterizuje ako „migračné presuny obyvateľstva z centra mesta do zázemia, avšak len v dosahu denného mestského systému, resp. funkčného regiónu mesta“.

K podobnému zisteniu vedie aj analýza prispôsobenej priemernej ročnej miery čistej migrácie. Oproti celkovému vývoju zaznamenalo zázemie v oboch časových intervaloch kladné hodnoty. V období 1991 – 2000 to bolo 1,286 ‰ a v období 2001 – 2008 o málo viac, 1,365 ‰. Napriek tomu, že záporné hodnoty priemernej ročnej miery čistej migrácie celého regiónu do istej miery znižujú záporné hodnoty prispôsobenej priemernej ročnej miery čistej migrácie jadra regiónu, v období 1991 – 2000 v ňom tento ukazovateľ zaznamenal hodnotu -3,527 ‰, v období 2001 – 2008 dokonca -4,154 ‰. Inými slovami možno konštatovať, že migračné prírastky v zázemí regiónu do istej miery v oboch časových obdobiach kompenzovali výraznejšie migračné úbytky jadra. Aj tento pohľad potvrdzuje prebiehajúci proces decentralizácie obyvateľstva v regióne.

Zmeny nastali aj v počtoch obcí, ktoré zaznamenali kladné alebo záporné priemerné ročné miery čistej migrácie. V prvom sledovanom období bolo v celom regióne migračne prírastkových len 22 (25,00 %) obcí. Jedna obec dosiahla nulový migračný prírastok a až 65 (73,86 %) obcí zaznamenalo migračný úbytok. V nasledujúcom období sa počty migračne prírastkových a úbytkových obcí k sebe značne priblížili. Migračný prírastok zaznamenalo 41 (46,59 %) obcí, jedna obec opäť dosiahla nulový migračný prírastok a 46 (52,27 %) obcí vykázalo migračný úbytok. Podobne v prípade mier prispôsobených priemerných ročných mier čistej migrácie možno konštatovať, že v prvom sledovanom období 57 (64,77 %) obcí vykázalo záporné hodnoty tohto ukazovateľa, a len 31 (35,23 %) obcí kladné. V druhom ob-

dobí však už viac ako polovica obcí, a to 45 (51,14 %) dosiahla kladné hodnoty prispôbenej priemernej ročnej miery čistej migrácie a záporné hodnoty dosiahlo len 43 (48,86 %) obcí (tab. 2). Tieto údaje naznačujú, že kým v prvom období boli migračné prírastky koncentrované do malého množstva obcí a výrazná väčšina obcí znamenávala migračné úbytky, postupne sa migračné prírastky rozptyľujú do väčšieho množstva obcí a obcí migračne úbytkových postupne ubúda.

Tabuľka 1 Miery čistej migrácie obcí FMR Spišská Nová Ves

Číslo obce	Názov obce	Počet obyvateľov		1991 – 2000		2001 – 2008	
		1. 1. 1991	1. 1. 2001	r_M	r_N	r_M	r_N
1	Baldovce	220	216	-5,590	-4,251	-19,231	-17,939
2	Beharovce	175	171	-10,167	-8,824	3,566	4,872
3	Bijacovce	776	814	-3,835	-2,597	-1,927	-0,714
4	Brutovce	263	220	-23,018	-21,411	-7,674	-6,284
5	Buglovce	252	268	-7,725	-6,891	-7,605	-6,365
6	Dlhé Stráče	419	500	-0,886	0,366	-9,872	-9,075
7	Doľany	268	374	5,778	7,427	6,723	8,708
8	Domaňovce	798	882	8,336	9,895	-0,844	0,439
9	Dravce	714	773	-1,749	-0,506	-5,213	-3,969
10	Dúbrava	351	364	-0,294	1,036	-2,075	-0,779
11	Granč - Petrovce	572	587	-6,449	-5,507	-2,940	-1,714
12	Harakovce	74	69	-27,338	-27,944	-15,038	-14,017
13	Jablonov	894	993	-6,081	-4,986	-2,652	-1,370
14	Kličov	515	563	-1,704	-0,432	-2,231	-0,940
15	Kurimany	339	358	5,981	7,288	6,518	7,717
16	Levoča	12647	14339	2,805	4,268	-2,521	-1,288
17	Lúčka	112	140	1,660	3,077	-9,346	-7,923
18	Nemešany	311	346	3,045	4,463	9,766	10,960
19	Nižné Repaše	274	237	-8,765	-6,991	-18,868	-16,718
20	Olšavica	377	325	-8,905	-6,913	-4,839	-3,390
21	Ordzovany	151	171	-13,937	-12,772	0,739	2,013
22	Pavľany	135	88	-26,564	-24,451	-26,480	-25,304
23	Poľanovce	324	307	-9,153	-7,653	-4,312	-2,830
24	Pongrácovce	116	110	-7,188	-5,777	-21,951	-20,874
25	Spišské Podhradie	3576	3766	2,815	4,167	4,375	5,667
26	Spišský Hrhov	838	946	-3,459	-2,302	31,355	32,348
27	Spišský Štvrtok	2120	2270	6,321	7,670	6,882	8,160
28	Studenec	456	510	-0,424	0,883	-7,557	-6,249
29	Torysky	463	415	-11,773	-10,502	-7,244	-5,800

Číslo obce	Názov obce	Počet obyvateľov		1991 – 2000		2001 – 2008	
		1. 1. 1991	1. 1. 2001	r_M	r_N	r_M	r_N
30	Uloňa	197	194	-16,766	-15,648	7,358	8,145
31	Vyšné Repaše	168	130	-29,412	-26,294	-10,917	-8,660
32	Vyšný Slavkov	377	356	-0,279	1,055	-7,097	-5,531
33	Gelnica	6277	6452	-4,238	-3,048	-6,896	-5,524
34	Helcmanovce	1628	1563	-3,771	-2,474	0,000	1,288
35	Henclová	165	125	-6,974	-4,890	-4,274	-2,756
36	Hrišovce	320	319	-8,833	-7,771	-1,616	-0,281
37	Jaklovce	1933	1964	2,240	3,555	2,290	3,547
38	Kluknava	1778	1692	-3,321	-1,975	-2,045	-0,712
39	Kojšov	804	738	-2,058	-0,678	6,693	7,850
40	Margecany	2054	2035	-2,268	-0,980	0,372	1,654
41	Mníšek nad Hnilcom	1515	1691	4,274	5,743	-3,967	-2,747
42	Nálepkovo	2274	2608	-0,820	0,442	1,934	3,322
43	Prakovce	3334	3391	-2,859	-1,614	-2,260	-1,007
44	Richnava	1337	1833	4,240	6,034	5,421	7,248
45	Smolnícka Huta	522	494	-15,489	-13,618	-2,805	-1,512
46	Smolník	1316	1314	-3,102	-1,669	-4,249	-2,849
47	Stará Voda	249	232	-9,158	-7,428	1,069	2,356
48	Švedlár	1676	1930	-6,161	-5,106	-1,455	-0,203
49	Úhorná	236	163	-24,698	-20,653	2,429	3,556
50	Veľký Folkmar	958	926	-8,866	-7,225	1,772	3,022
51	Závadka	573	599	-6,135	-4,756	-5,981	-4,882
52	Ťakarovce	873	772	-20,125	-17,490	-2,134	-0,824
53	Arnutovce	422	543	-3,455	-2,520	6,039	7,757
54	Betlanovce	526	626	-2,083	-0,780	0,582	1,883
55	Bystrany	1922	2515	-3,305	-2,527	-6,908	-6,462
56	Danišovce	324	357	3,625	4,932	38,876	41,328
57	Harichovce	1566	1659	2,299	3,577	9,155	10,457
58	Hincovce	212	197	-12,243	-11,129	12,041	13,303
59	Hnilčík	526	484	-0,199	1,130	19,726	20,711
60	Hnilec	585	544	-7,912	-6,444	-8,606	-6,979
61	Hrabušice	1997	2145	-1,705	-0,437	-0,112	1,172
62	Chrasť nad Hornádom	683	726	-7,203	-6,229	3,095	4,501
63	Iliašovce	938	947	-3,779	-2,458	-1,035	0,233
64	Jamník	998	1052	0,000	1,319	0,233	1,524
65	Kaľava	411	426	-1,995	-0,633	2,318	3,602
66	Kolinovce	513	576	5,503	6,964	2,804	4,063

Číslo obce	Názov obce	Počet obyvateľov		1991 – 2000		2001 – 2008	
		1. 1. 1991	1. 1. 2001	r_M	r_N	r_M	r_N
67	Krompachy	8255	8824	-2,959	-1,748	-4,209	-2,984
68	Letanovce	1668	1926	-1,522	-0,302	-1,650	-0,467
69	Lieskovany	226	239	6,914	8,112	21,635	22,688
70	Markušovce	2680	3216	0,137	1,467	1,924	3,359
71	Matejovce	457	466	-6,229	-4,960	3,093	4,450
72	Mlynky	683	611	-5,531	-4,059	1,678	2,906
73	Odorín	792	864	4,205	5,614	6,962	8,282
74	Olcava	914	963	-10,280	-9,089	1,281	2,573
75	Olšavka	189	194	-6,201	-4,636	-3,247	-1,959
76	Poráč	972	1023	-6,908	-5,773	-7,024	-5,968
77	Rudňany	2821	3174	-3,750	-2,668	0,909	2,264
78	Slatvina	287	294	-17,802	-15,990	2,498	3,800
79	Slovinky	1814	1881	1,393	2,679	3,887	5,064
80	Smižany	4986	7803	22,226	26,541	3,783	5,210
81	Spišská Nová Ves	39161	39202	-4,818	-3,572	-5,424	-4,154
82	Spišské Tomášovce	1220	1495	6,287	7,931	4,736	6,181
83	Spišské Vlachy	3360	3510	2,635	3,974	3,809	5,091
84	Spišský Hrušov	1178	1257	-0,987	0,302	-1,586	-0,305
85	Teplička	1046	1084	-11,099	-10,238	3,377	4,683
86	Vitkovce	404	507	-9,690	-9,301	-10,773	-10,262
87	Vojkovce	432	459	-0,666	0,627	-2,766	-1,451
88	Ľehra	1126	1508	8,668	11,132	1,171	0,000
S P O L U		145388	155940	-1,281	0,000	-1,269	0,000

r_M – Skutočná priemerná ročná miera čistej migrácie
 r_N – Prispôbená priemerná ročná miera čistej migrácie

Tabuľka 2 Počty a podiely obcí s kladnými a zápornými mierami čistej migrácie

Hodnota	1991 – 2000				2001 – 2008			
	r_M		r_N		r_M		r_N	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	počet	%
+	22	25	31	35,23	41	46,59	45	51,14
-	65	73,86	57	64,77	46	52,27	43	48,86

+ – obce, ktoré zaznamenali kladné miery čistej migrácie
- – obce, ktoré zaznamenali záporné miery čistej migrácie

4 ANALÝZA MIER NA ÚROVNI OBČÍ Z PRIESTOROVÉHO HĽADISKA

Jadrovou oblasťou FMR SNV je Hornádska kotlina, ktorá sa územím tiahne od západu na východ. V nej sa dlhodobo koncentruje najväčší počet obyvateľov, najvýznamnejšie hospodárske aktivity a najdôležitejšie dopravné trasy. Smerom na sever od tejto osi reliéf nadobúda charakter pahorkatiny a postupne prechádza do pohoria Levočských vrchov. Južnú časť okresu tvoria horské masívy Volovských vrchov. Nimi prechádza Hnilecká dolina, kde v minulosti vzniklo viacero významných baníckych centier. Dopravná nedostupnosť tejto oblasti však zapríčinila v nej postupný úpadok hospodárskych aktivít. Na západe do regiónu zasahuje Slovenský raj, na východe zase ako bariéra pôsobí pohorie Branisko.

Mesto Spišská Nová Ves, ako jadro FMR SNV, sa nachádza v západnej časti regiónu. Okrem neho sa v regióne nachádza 5 obcí so štatútom mesta: Levoča, Spišské Podhradie, Spišské Vlachy, Krompachy a Gelnica. Napriek tomu, Spišská Nová Ves je v regióne dominantným nodálnym centrom a ostatné mesta majú z tohto pohľadu skôr lokálny charakter (aj keď v niektorých špecifických funkciách majú aj nadregionálny význam).

Pri pohľade na mapu zobrazujúcu hodnoty priemerných ročných mier čistej migrácie obcí v období 1991 – 2000 (obr. 1) je jednoznačne vidieť, že väčšina obcí dosiahla záporné hodnoty. Deväť (10,23 %) obcí dokonca zaznamenalo hodnoty tohto ukazovateľa nižšie ako -15 ‰. Ide najmä o obce lokalizované v odľahlých oblastiach Levočských vrchov, Volovských vrchov a dve obce na podhorí Braniska. Okrem Spišskej Novej Vsi (-4,818 ‰) záporné hodnoty skutočnej priemernej ročnej miery čistej migrácie zaznamenali aj mestá Gelnica (-4,238 ‰) a Krompachy (-2,959 ‰). Gelnica aj Krompachy v tomto období tvorili regionálne významné hospodárske centrá. Avšak ich poloha v dolinách obkolesených horami v istom momente vývoja začala limitovať rozvoj bytovej výstavby, čo mohlo podnietiť obyvateľov hľadať bývanie v okolitých vidieckych obciach s dobrou dostupnosťou týchto miest.

Jedinou obcou zaznamenávajúcou v tomto období výrazne vyššie kladné hodnoty skutočnej priemernej ročnej miery čistej migrácie sú Smižany (22,226 ‰). Ide o obec nachádzajúcu sa západne od Spišskej Novej Vsi, ktorá je s týmto mestom spojená nielen stavebne, ale aj linkami mestskej hromadnej dopravy. Napriek tomu, že ide o štvrtú najväčšiu obec v regióne (vrátane miest), v ktorej ešte začiatkom 90. rokov finišovala hromadná výstavba panelových bytových domov, z hľadiska zástavby si obec do značnej miery zachovala vidiecky charakter. Obec zároveň leží na hlavnej dopravnej (železničnej i cestnej) spojnici medzi mestami Spišská Nová Ves a Poprad, čo jej polohu robí ešte atraktívnejšou. Dobrou infraštruktúrnou vybavenosťou, výhodnou polohou a charakterom zástavby sa tak obec zrejme už začiatkom 90. rokov stala alternatívou k bývaniu v prehustených panelových sídliskách v Spišskej Novej Vsi. K vysokým hodnotám sledovaného ukazovateľa sa významne pričínilo aj sťahovanie do bytoviek, ktorých výstavba bola ukončená začiatkom 90. rokov. Kladné hodnoty priemernej ročnej miery čistej migrácie v tomto období dosiahli aj ďalšie obce ležiace západne od Spišskej Novej Vsi, a to Spišské Tomášovce a Spiš-

ský Štvrtok, ktoré sa taktiež vyznačujú veľmi dobrou dopravnou polohou voči mestám Spišská Nová Ves a Poprad a v prípade obce Spišský Štvrtok aj mesta Levoča. Možno sa domnievať, že Smižany sa stali prvou obcou vo FMR SNV, v ktorej sa výraznejšie prejavila suburbanizácia.

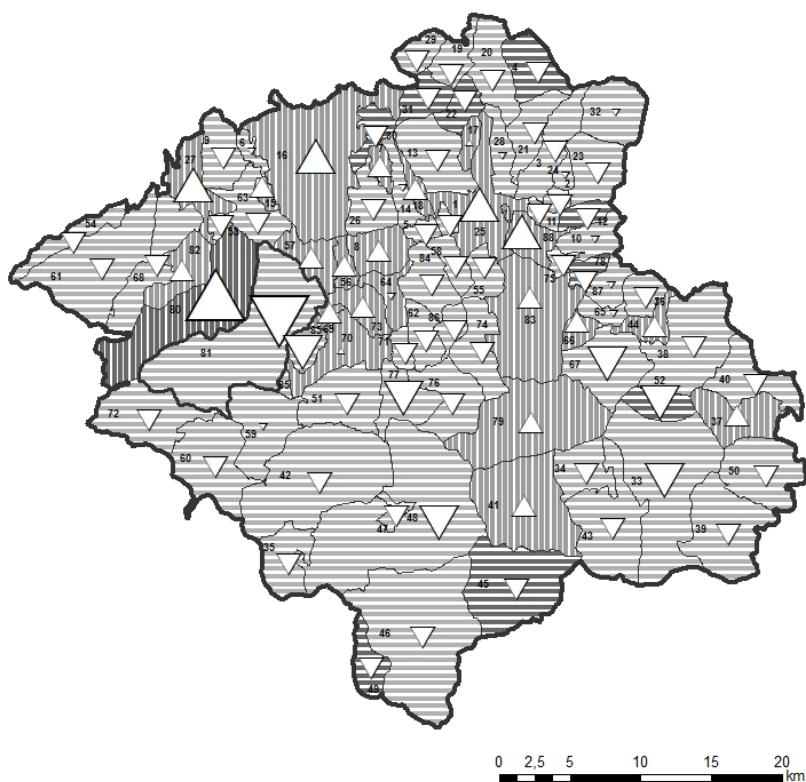
Ďalšia priestorovo súvislá migračne prírastková skupina obcí sa nachádza západne od Spišskej Novej Vsi a severozápadne smerom na Levoču, vrátane tohto mesta (2,815 ‰). Hoci hodnota skutočnej miery čistej migrácie je nižšia (do 15 ‰), tieto obce sa vyznačujú viacerými podobnými znakmi ako Smižany. Ich spoločnými črtami je poloha na hlavných dopravných ťahoch vedúcich do Spišskej Novej Vsi, blízkosť a dobrá časová dostupnosť vzhľadom na centrum mesta Spišská Nová Ves.

Aj v stredo-východnej časti regiónu je možné pozorovať priestorovo súvislú skupinu migračne prírastkových obcí. Nachádzajú sa tu mestá Spišské Podhradie a Spišské Vlachy (obe mestá dosiahli hodnoty skutočnej priemernej ročnej miery čistej migrácie do 3 ‰) a niekoľko priľahlých vidieckych obcí. Napriek tomu, že charakter zástavby v Spišskom Podhradí a Spišských Vlachoch má prevažne vidiecky charakter, v mestách sa nachádzajú viaceré zdravotnícke a školské zariadenia, a tiež relatívne dobrá vybavenosť komerčnými službami. Spoločným menovateľom oboch miest je aj poloha na regionálne významných dopravných križovatkách, čo zabezpečuje ich veľmi dobrú dostupnosť voči viacerým regionálnym i nadregionálnym mestským centrámi. V blízkosti sa nachádza aj migračne úbytkové mesto Krompachy, z ktorého možno očakávať migrácie smerujúce do okolitých vidieckych obcí ale aj spomenutých miest (najmä Spišských Vlách).

Ak do úvahy vezmeme prispôbené priemerné ročné miery čistej migrácie (obr. 2), je evidentné najmä rozšírenie dvoch priestorovo súvislých migračne prírastkových oblastí. Kladné miery tohto ukazovateľa zaznamenali aj obce ležiace juhovýchodne od Spišskej Novej Vsi. Migračne prírastková oblasť sa rozšírila tiež smerom na východ, o obce ležiace na hlavnej cestnej komunikácii vedúcej zo Spišskej Novej Vsi cez Spišské Vlachy a Krompachy smerom na Košice. K východnej migračne prírastkovej oblasti pribudli najmä obce v okolí Spišského Podhradia ležiace na (prípadne v tesnej blízkosti) hlavnej cestnej tepny (cesta č. 18) spájajúcej severovýchod Slovenska so západom, z regionálneho pohľadu mestá Prešov a Poprad. Vo FMR SNV táto cesta vedie severne od Spišského Podhradia, cez mesto Levoča a už spomínanú obec Spišský Štvrtok, západne od Spišskej Novej Vsi.

Počet obcí s vysokými zápornými hodnotami prispôbených priemerných ročných mier čistej migrácie (pod -15 ‰) sa však ani pri tomto ukazovateli výrazne neznižil. Takto úbytkových obcí bolo osem, čiže 9,1 ‰.

V nasledujúcom období (2001 – 2008) sa priestorové rozloženie migračne prírastkových a úbytkových obcí zmenilo najmä v západnej časti regiónu, v blízkosti mesta Spišská Nová Ves. Migračne úbytkové mesto Spišská Nová Ves je už takmer súvisle obkolesené obcami s kladnými hodnotami skutočnej priemernej ročnej miery čistej migrácie (obr. 3). Tento jav je ešte viac evidentný pri ukazovateli prispôbenej priemernej ročnej miery čistej migrácie (obr. 4). V tomto prípade územie Spišskej Novej Vsi hraničí len s územím jedinej obce, ktorá v danom období zaznamenala zápornú hodnotu tohto ukazovateľa. Ide o obec Hnilec, ktorá napriek susedstvu s územím

Legenda:

83 - číslo obce
(viď tab. 1)

Hranice

obce

jadro FMR

zázemie FMR

Migračné saldo obce

-2000 - -1000

-999 - -100

-99 - -10

-9 - 0

1 - 9

10 - 99

100 - 999

1000 - 2000

Miera čistej migrácie v ‰

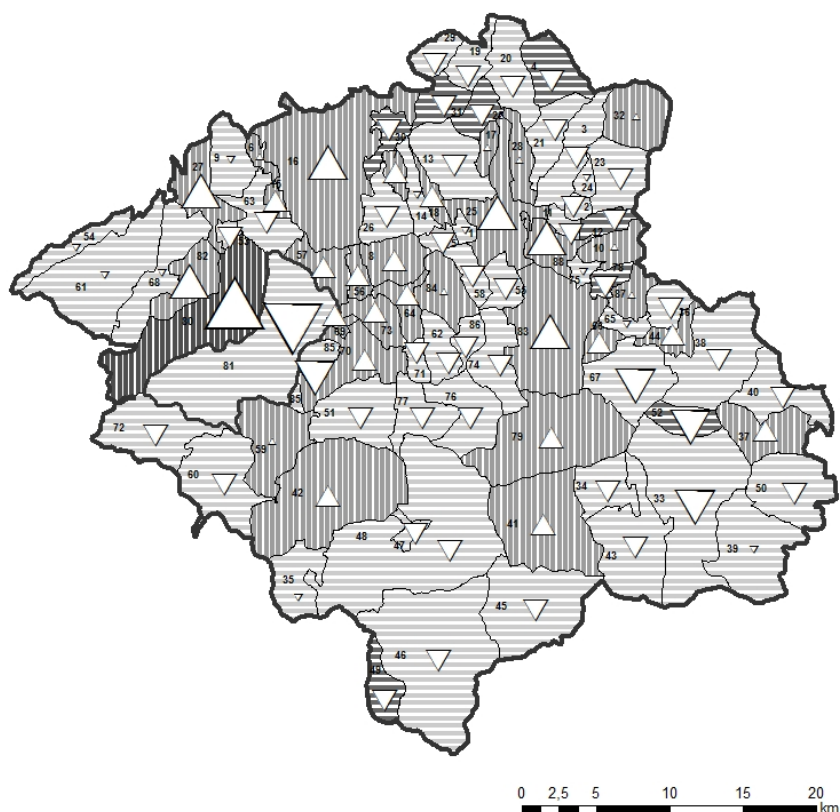
-45,000 - -15,000

-14,999 - -0,001

0,000 - 14,999

15,000 - 45,000

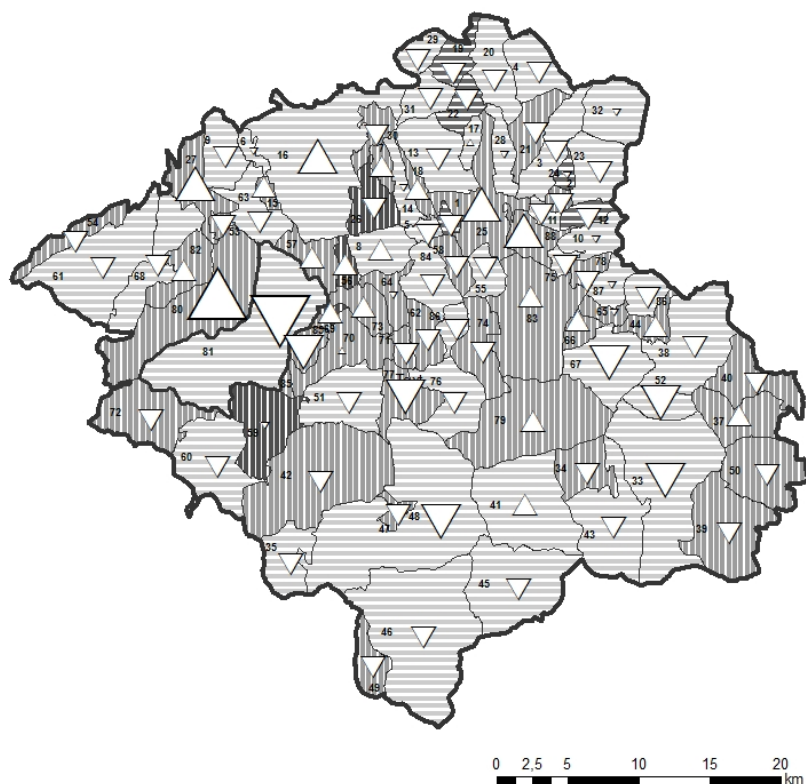
Obrázok 1 Skutočná priemerná ročná miera čistej migrácie v období 1991 – 2000

Legenda:

83 - číslo obce (viď tab. 1)	Migračné saldo obce	Miera čistej migrácie v ‰
Hranice		
obce	▽ -2000 - -1000	△ 1 - 9
jadro FMR	▽ -999 - -100	△ 10 - 99
zázemie FMR	▽ -99 - -10	△ 100 - 999
	▽ -9 - 0	△ 1000 - 2000
		▨ -45,000 - -15,000
		▨ -14,999 - -0,001
		▨ 0,000 - 14,999
		▨ 15,000 - 45,000

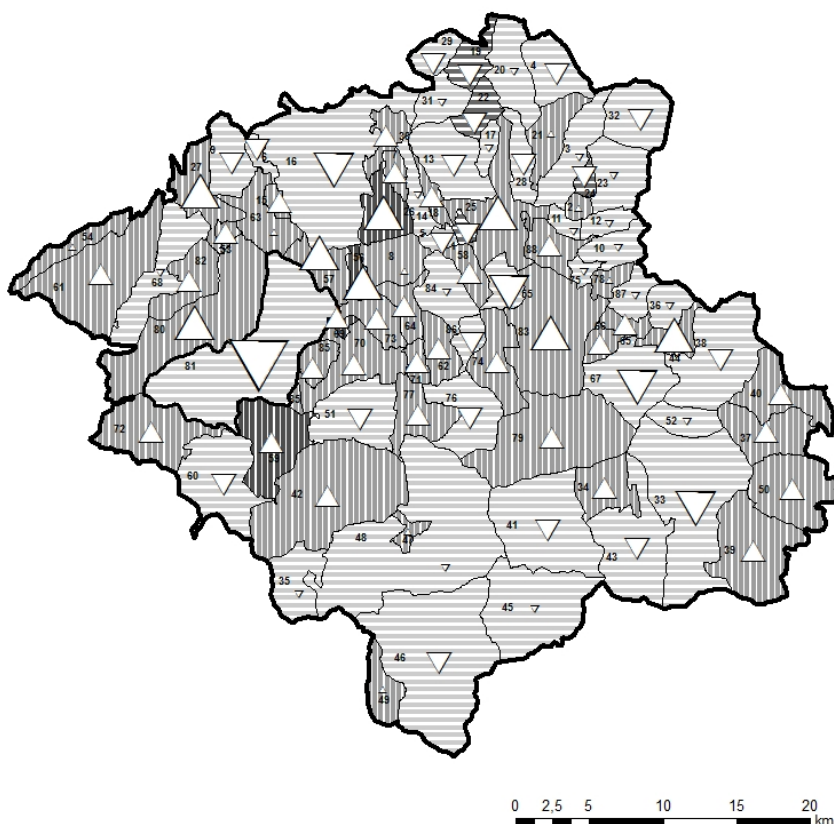
Obrázok 2 Prispôbená priemerná ročná miera čistej migrácie v období 1991 – 2000

Legenda:

83 - číslo obce (viď tab. 1)	Migračné saldo obce	Miera čistej migrácie v ‰
Hranice	-2000 - -1000	1 - 9
obce	-999 - -100	10 - 99
jadro FMR	-99 - -10	100 - 999
zázemie FMR	-9 - 0	1000 - 2000
		-45,000 - -15,000
		-14,999 - -0,001
		0,000 - 14,999
		15,000 - 45,000

Obrázok 3 Skutočná priemerná ročná miera čistej migrácie v období 2001 – 2008

Legenda:

83 - číslo obce
(viď tab. 1)

Migračné saldo obce

Miera čistej migrácie v ‰

Hranice

□ obce

▭ jadro FMR

▭ zázemie FMR

-2000 - -1000

-999 - -100

-99 - -10

-9 - 0

1 - 9

10 - 99

100 - 999

1000 - 2000

▨ -45,000 - -15,000

▨ -14,999 - -0,001

▨ 0,000 - 14,999

▨ 15,000 - 45,000

Obrázok 4 Prispôbená priemerná ročná miera čistej migrácie v období 2001 – 2008

Spišskej Novej Vsi sa nachádza ďaleko od samotného mesta, čo má vplyv aj na horšiu dostupnosť mesta z obce.

V tomto období hodnoty skutočnej priemernej ročnej miery čistej migrácie vyššie ako 15 ‰ zaznamenali už 4 obce. Hnilčík (19,726 ‰), Lieskovany (21,635 ‰) a Danišovce (38,876 ‰) sa nachádzajú v tesnej blízkosti Spišskej Novej Vsi. Obec Hnilčík sa nachádza v horskom prostredí južne od Spišskej Novej Vsi. Napriek tomu sa vyznačuje dobrou dostupnosťou vzhľadom na centrum mesta (autobusom do 20 minút) s pomerne vysokými frekvenciami autobusových spojov. Obce Lieskovany a Danišovce sa nachádzajú východne, resp. severovýchodne od centra. K ich prednostiam patrí poloha v blízkosti prevádzky najväčšieho zamestnávateľa v regióne, spoločnosti Embraco Slovakia, ktorá leží na východnom okraji územia Spišskej Novej Vsi. Cesta autobusom z Danišoviec k prevádzke trvá 3 minúty a z Lieskovian 5. Ďalšou obcou s vysokou mierou uvedeného ukazovateľa je Spišský Hrhov (31,355 ‰), ležiaci asi 5 km juhovýchodne od Levoče. Vedenie tejto obce sa rozhodlo využiť výhodnú polohu obce pri hlavnej ceste (cesta č. 18) s dobrou dostupnosťou voči viacerým mestským centráм. V uplynulých rokoch tu bolo postavených 60 nájomných bytov a okrem toho len v roku 2008 predaných takmer 250 stavebných pozemkov. Navyše sa tu rozvíjajú služby, cestovný ruch a obec pripravila aj priemyselný park, kde zatiaľ fungujú len prevádzky miestnych podnikateľov, očakávajú sa však aj väčšie zahraničné investície. Naproti tomu, mesto Levoča už v tomto období vykázalo zápornú hodnotu oboch sledovaných ukazovateľov.

Zmeny nastali aj v migračne prírastkovej oblasti Spišského Podhradia a Spišských Vlách. Prírastková oblasť sa rozšírila o viaceré obce smerom na východ aj na západ. Medzi touto priestorovo súvislou prírastkovou oblasťou a oblasťou okolo Spišskej Novej Vsi sa nachádzajú už len 3 obce vykazujúce záporné hodnoty priemerných ročných mier čistej migrácie (tak skutočnej ako aj prispôsobenej). Ide o obce Vítkovce, Bystrany a Spišský Hrušov. Minimálne v prípade prvých dvoch menovaných obcí za odstredivý faktor migrácie možno považovať etnicky zmiešané obyvateľstvo. K podobnému zisteniu dospeli aj Kulu a Billari (2004), ktorí na príklade Estónska v etnicky zmiešaných oblastiach pozorovali zvýšenú tendenciu majoritného obyvateľstva emigrovať do národnostne rovnorodých regiónov. V prípade FMR SNV sa etnicky zmiešané územie vyznačuje aj prítomnosťou vo veľkej miere sociálne neprispôsobivých obyvateľov, čo možno považovať za ďalší jav podporujúci emigráciu majoritného obyvateľstva z týchto obcí.

Novým javom v tomto období je prítomnosť 4 migračne prírastkových obcí v juhovýchodnej časti FMR, ktoré takto vytvárajú priestorovo súvislú migračne prírastkovú oblasť. Ide o obce Kojšov, Veľký Folkmár, Jaklovce a Margecany, ktoré sa nachádzajú v blízkosti Gelnice a Krompách. Tri z nich ležia na hlavnej ceste spájajúcej región s Košicami a dve z nich sú napojené aj na železničnú trať.

V časovom intervale 2001 – 2008 pozorujeme aj zníženie počtu migračne výrazne úbytkových obcí (skutočná priemerná ročná miera čistej migrácie je nižšia ako -15 ‰), a to z 9 (10,23 ‰) na 5 (5,68 ‰), resp. v prípade prispôsobenej priemernej ročnej miery čistej migrácie z 8 (9,09 ‰) na 4 (4,55 ‰). Dve z takto úbytkových obcí v predchádzajúcom období v nasledujúcom časovom intervale dokonca nado-

budli kladné hodnoty priemernej ročnej miery čistej migrácie (skutočnej i prispôbenej).

5 ZÁVER

Možno konštatovať, že napriek pretrvávajúcemu celkovému migračnému úbytku obyvateľstva FMR SNV, postupne rastie počet migračne prírastkových obcí. S výnimkou dvoch najmenších miest v regióne sa stali všetky mestá úbytkové, avšak v ich blízkosti narastá počet obcí zaznamenávajúcich migračné prírastky. Minimálne v prípade obcí priľahlých k Spišskej Novej Vsi možno predpokladať, že sa tu začínajú výraznejšie objavovať prejavy suburbanizácie. Rastie počet obcí s vyššími hodnotami priemerných ročných mier čistej migrácie, zatiaľ čo počet obcí s výrazne zápornými hodnotami klesá. Počas sledovaného obdobia sa však zvýšil nielen počet prírastkových obcí, ale aj ich priestorový rozptyl. Za charakteristický prejav migračných procesov v regióne možno označiť decentralizáciu obyvateľstva.

Kým v zázemí veľkých miest sa prejavuje suburbanizácia sťahovaním vyššej a vyššej strednej spoločenskej vrstvy za lepším bývaním do zázemí obcí, je možné sa domnievať, že v prípade FMR SNV sa najmä v období výrazne zvýšenej nezamestnanosti prejavili aj tendencie mladších rodín sťahovať sa za lacnejším bývaním späť do rodičovských domov, zväčša na vidieku.

Okrem dostupnosti mestských centier, sa črtá aj predpoklad, že motívom imigrácie do konkrétnej obce sa stávajú tiež ďalšie javy súvisiace s kvalitou života, a to etnická rovnorodosť a sociálna úroveň obcí, vybavenosť službami, perspektíva hospodárskeho rozvoja obcí a podobne. Polohu na alebo v blízkosti hlavných dopravných ťahov však stále možno považovať za determinant imigračného potenciálu obcí.

PodĎakovanie

Tento príspevok vznikol vďaka podpore grantovej agentúry VEGA projektu č. 1/0181/09 „Súčasný procesy redistribúcie obyvateľstva na Slovensku“ a v rámci riešenia projektu „Demografické zmeny vyvolané suburbanizačnými procesmi v zázemí Bratislavy“, podporeného Grantom Univerzity Komenského č. UK/327/2010.

Literatúra

- BERRY, J. L., KASARDA, D. (1977): Contemporary Urban Ecology. New York: Macmillan Publishing Co., 1977. 498 p. ISBN 0-02-309050-2.
- BEZÁK, A. (2000): Funkčné mestské regióny na Slovensku. In: *Geographia Slovaca*, 15. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2000. 89 p. ISSN 1210-3519.
- BEZÁK, A. (1990): Funkčné mestské regióny v sídelnom systéme Slovenska. In: *Geografický časopis*, 42, 1990, pp. 57-73.
- CHAMPION, T. (2001): Urbanization, Suburbanization, Counterurbanization and Reurbanization, In: *Handbook of Urban Studies*. London: SAGE publications, 2001, pp. 144-161. ISBN 0-8039-7695-X.

- DREWETT, R., ROSSI, A. (1981): General urbanisation trends in Western Europe. In: *Dynamics of Urban Development. Netherlands Economic Institute*, 1981, pp. 119-136. ISBN 0-566-00378-3.
- FIELDING, A. J. (1989): Migration and Urbanization in Western Europe Since 1950. In: *Geographical Journal*, vol. 155, issue 1, London: Royal Geographical Society, 1989, pp. 60-69
- GRZESZCZAK, J. (1996): Tendencje kontrurbanizacyjne w krajach Europy Zachodniej, *Prace geograficzne*, Nr. 167. Polska Akademia Nauk, Wydawnictwo Continuo, 1996. 82 p. ISBN 83-86682-12-4.
- KONTULY, T., TAMMARU, T. (2006): Population Subgroups Responsible For New Urbanization and Suburbanization in Estonia. In: *European Urban and Regional Studies*, 13/4, London: SAGE Publications, 2006, pp. 319-336
- KULU, H., BILLARI, F. C. (2004): Multilevel Analysis of Internal Migration in a Transitional Country: The Case of Estonia. In: *Regional Studies*, vol. 38, London: Carfax Publishing, 2004, pp. 679-696.
- SEDLÁKOVÁ, A. (2005): Comparative Study of Migration Tendencies in Suburban Zones of Post-Communist Cities Prešov and Olomouc. In: *Folia geographica* 8. Prešov: Prešovská Univerzita v Prešove, 2005, pp. 171-179
- TAMMARU, T. (2000): Differential Urbanisation and Primate City Growth in Soviet and Post-Soviet Estonia. In: *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, vol. 91, No. 1. Utrecht: Royal Dutch Geographical Society, 2000, pp. 20-30.
- ZUBRICZKÝ, G. (2008): Pozícia vidieckych obcí v systéme funkčných mestských regiónov na Slovensku. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, No. 50, Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2008, pp. 177-184. ISBN 978-80-223-2587-5

Migration processes in functional urban region with migration decrease: empirical case of Spišská Nová Ves FUR

Summary

The processes of migration have been recently examined by many geographers in Slovakia as well as in the world. This paper is discussing migration processes in Spišská Nová Ves FUR which is experiencing increase of population by the natural increase but decrease by the migration. The core of the region, the town Spišská Nová Ves, belongs to the middle-sized towns in the Slovak conditions.

The net migration rates and adjusted net migration rates of each municipality in the region are examined in the periods of 1991 – 2000 and 2001 – 2008. The net migration rates testify the unconditional increase or decrease by migration of each municipality. The adjusted net migration rates present the difference between the net migration rate on the one hand and the rate of migration that would be experienced if the net migration rate of each municipality would be the same as the net migration rate of the whole FUR on the other hand. That way the adjusted net migration rate eliminates the influence of cross-boarder migration and emphasizes the intraregional migration tendencies.

The basic finding is that during both periods of examination, the core-town reached negative net migration rates as well as adjusted net migration rates, while the hinterland experienced slightly negative net migration rate in the earlier period and slightly positive net migration rate in the latter one. From the view-point of adjusted net migration rate, the hinterland reached positive values in both periods. This indicates that the important migration process which is being experienced by the re-

gion is decentralization of population. The difference between the rates of core and hinterland increased in latter period of research so the process of decentralization became even more significant.

The location of the municipalities with the positive values of the rates shows us two main spatially compact areas in both periods. One of them consists of the villages located in the western part of the FUR close to the core of the region, with the good access to the centre of Spišská Nová Ves. In the latter period even some formerly declining municipalities joined this group of villages with positive migration rates. This suggests that the municipalities located close to Spišská Nová Ves have been experiencing immigration caused by suburbanization and the significance of this process has increased in time. Other spatially compact group of municipalities with positive migration rates is located in the eastern part of the region. These are the villages grouped around the smallest towns in the FUR – Spišské Podhradie and Spišské Vlachy which are also experiencing positive migration rates. Even these towns are small, the base of health-care and educational facilities as well as commercial services and other facilities can be found in there. Both towns are located on the traffic junctions what provides them good accessibility from other towns in the FMR and also some bigger towns and cities beyond the region. Closely located villages can also utilize the advantages of these small towns. It indicates that although the determinative attribute attracting immigrants to the communes is the location and accessibility from important town centres, other attributes related to the quality of live are also becoming important.